

Što je to europeizam?

Autor: Václav Klaus | Objavljeno: 10.4.2006. | Rubrika: Studie

Zadnjih godina kod kuće i u inozemstvu često govorim i pišem **o europeizmu, koji držim dominantnom ideologijom suvremene Europe**. Ta svojom izvanrednom snagom i svojom sveopćom prihvaćenošću i obljubljenošću na posve načelan način – i unatoč izrazitu pluralizmu nazora, koji u mnogim djelomičnim područjima u Europi uza svu dvojbu postoji – na više-manje jednoznačan način determinira suvremeno europsko događanje. Determinira, predestinira, u biti usmjeruje, pa i kad mnogi sebe uvjeravaju da su prema utjecaju bilo kakvih ideologija posve imuni.

Pišući prethodne rečenice dugo sam tražio prikladne riječi koje bi taj moj nazor objasnile ili točno odredile. Njima sam htio naznačiti da nominalna (to znači formalno-pravna) sloboda riječi, koja u Europi neosporno postoji – a koja je nastala na završetku osamdesetih godina kao posljedica uklanjanja europskih totalitarnih režima komunističkoga tipa –, za stvarno otvoren dijalog o mnogim stvarima, uključiv temeljni dijalog o Europi, nije dostatna. Stoga, nažalost, ne mogu donijeti presudu koju bih rado donio, da je došlo do isto tako dosljedne eliminacije nazorskoga autoritarizma, koji je u javnoj raspravi i društvenoj atmosferi ono, što je u društvenome uređenju politički totalitarizam. Nije došlo. **Arogantnu autoritarnost europeizma**, koja danas i danomice izbija, **držim jednom od čvrsto ukorijenjenih deficijskih karakteristika suvremene etape europskoga razvoja**. A tu arogantnu autoritarnost – povezanu s netolerantnom (koja u mnogome tlači slobodu) političkom korektnošću – držim u njihovoj sinergiji za gotovo razornu kombinaciju.

S obzirom na to imam osjećaj da smo upravo sada na važnome raskrižju, ali to nikako zbog rezultata lanjskih referenduma o europskome ustavu u Francuskoj i Nizozemskoj, kako neki misle ili nas hoće uvjeriti. Oni su, naime, bili samo onaj poslovični vrh sante leda pod površinom skrivenih općenitijih i dubljih problema. Pokušajmo ovim tekstom doći do objašnjenja o čemu se radi i zašto je tomu tako.

Razjašnjenje moramo potražiti u svijetu ideja. Ako u ljudskome društvu dugoročno i u velikome i dominira evolucija, koja proizlazi iz prirodene spontanosti aktivnosti milijuna ljudi, a nikako konstruktivizam, dakle diktat većega ili manjega mnoštva izabranih, ipak **"ideas matter"**. Ipak misli, ideje i ideologije – mnogo više nego trenutačni interesi – utječu kuda idemo i osobito kamo smjeramo. Zato su misli, vizije i na njima utemeljeni ljudski projekti tako važni. Razvoj posljednjega polustoljeća u Europi najbolji je dokaz za to. Postavljam si pitanje kakve misli, kakve vizije i kakve ideologije su taj razvoj prouzročile.

Polazim od toga da se Europa posljednjega polustoljeća ne da opisati kao dominacija nekoga – u enciklopedijama dobro opisana – "izma", jer je svaki od njih samo parcijalan, i svaki izražuje samo jednu sastavnicu mnogoslojne realnosti. Opisati ju može samo **šira, općenitija, mnogo-dimenzionalna doktrina. Nazivam ju europeizam**. Ima niz značajnih karakteristika.

Europeizam kao konglomerat ideja

U svojim izjavama i pisanim tekstovima opetovano – možda još češće nakon svoga sudjelovanja na vrlo inspirativnoj londonskoj konferenciji skupine New Europe u siječnju 2001. (vidi A. Rankin, *What's Wrong with the European Ideal?* New Europe, London, 2000., koji govori o europeizmu i drži ga ideologijom "kvazireligioznoga" tipa) – govorim o tome da je europeizam "konglomerat ideja". Naglašujem da **je visoko heterogena struktura, čiji pojedini dijelovi doduše nisu izolirani, ali imaju svoje vrlo važne unutrašnje povezanosti** (jedna njihova sastavnica utječe na druge i pojačava ih). Kažem i to, da je to doktrina za koju se gotovo nitko eksplicitno ne zauzima i stoga nedostatno specificirana (de facto o njoj sustavno govore samo neki njezini kritičari), tako da se, nažalost, ne da jednostavno uputiti na bilo kakve jasno defenirane izvore, iz kojih bi se dala "iščitati". Ponešto paradoksalno bi se moglo reći da je njezin pouzdan i cjelovit izraz bio tek tekst europskoga ustava, ali ni to nije dobar izvor, jer se taj tekst trsio svim snagama potisnuti ili zatamniti mnoge važne elemente i očitovanja europeizma.

Kritika europeizma, razumljivo, postoji u nizu publikacija – sustavno npr. u engleskome mjesečniku *The European Journal*, napadno i provokativno u knjizi Johna Laughlanda "Onečišćen izvor –

Nedemokratski počeci europske ideje" (Prostor, Prag 2001.), mirnije u knjizi pažljiva i brižna američkoga promatrača Europe Johna Gillinghama "European Integration 2003: Superstate or New Market Economy?" (Cambridge University Press, 2003.), u opsežnoj i u mnogome prevratničkoj knjizi Christophera Bookera i Richarda Northea "The Great Deception – The Secret History of the European Union", koje se češko izdanje priprema za svibanj 2006., ali ni ondje se nigdje ne vodi eksplicitna polemika s europeizmom kao takvim.

Uzajamne ovisnosti nekih sastavnica europeizma nedavno je zanimljivo pokazao John O'Sullivan u članku "The EU's Usual Crisis" (Quadrant, prosinac 2005.), iako ni on ne govori o europeizmu izravno. Inovativno ipak opaža **paralelnu egzistenciju nekoliko stvari**: specifičnoga poimanja političko-ekonomičke, vanjskopolitičke i integracijske dimenzije europeističkoga promišljanja. Iznosi hipotezu da "oni, koji favoriziraju današnji europski političko-ekonomički model socijalne države, imaju istodobno tendenciju zauzimati se za model Europe kao protuteže SAD i zajedno s tim i supranacionalni model europske intergracije" (str. 39), ili nastoje pokazati nam da između tih stvari postoje povezanosti koje nikako nisu slučajne. Kaže da se te različite zamisli "clusteruju" (da se "nakupljaju"), iako dodaje da su to "prije tendencije nego apsolutno čvrsti odnosi" (isto mjesto).

Tako bih to, otprilike, opisao i ja. I ja u tome "konglomeratu ideja" vidim nutarnje povezanosti a – na žalost – vidim i golemu snagu njihove sinergije koja time nastaje. Zahvaljujući tomu europeizam spaja ljude – u pojedinostima – s veoma različitim pogledima na svijet. Inače se jedan s drugim, doduše, previše ne slažu, ali istupati protiv europeizma (oni pogrješno – svjesno ili nesvjesno – govore protiv Europe!) za sve njih je hula, a to njihovu bilo kakvu kritičnost neizmjereno slabi. Strah me je da se – npr. u našem domaćemu političkom rasporedu snaga – u glavnim crtama ideologije europeizma slažu socijalni, kršćanski i građanski demokrati, a zajedno s njima, na kraju krajeva, možda i komunisti, premda to nitko od njih ne bi mogao javno priznati.

Europeizam je današnja europska metaideologija, koja je za sve njegove branitelje kao zabran u koji se ulazi tako da se privremeno i utilitarno slaže ili ne slaže s ratom u Iraku, da se hoće više ili niže poreze, da se miri ili ne miri s masovnim građanskim neposluhom, da se hoće ili neće trgovati s Kinom, da se podupire ili ne podupire registrirano partnerstvo i mnoštvo drugih stvari. Ali "clusterovanje" zaista postoji i u svima tim, prividno tako različitim i međusobno nepovezanim stavovima. A upravo je to temeljna definicijska oznaka te ideologije.

Temeljni ustroj europeizma

Bez namjere da pokušam raščlaniti vertikalnu, dakle značenjsku, važnostnu hijerarhizaciju, horizontalno je moguće ustrojiti europeizam ugrubo ovako:

1. Političko-ekonomička (ili socijalna) dimenzija

Jedan od ključnih sastavnih dijelova europeizma, koji u današnje doba dijele europska, politički korektna desnica i ljevica (iako manje u anglosaskome nego u "kontinentalnome" ili njemačko-francuskome prostoru) je **model tzv. socijalne države ili socijalno-tržišnoga gospodarstva**. Premda se u tome konceptu radi o evidentno neproduktivnome, stoga prereguliranome i ekspanzivno demotivacijski preraspodjeliteljskome paternalističkom sustavu, europeisti na njemu temelje više nego tvrdoglavo svoju poziciju. Odbacuju "tržište bez adjektiva", neće slobodno tržište, stvarni "free market". U tome se, na žalost, slažu gotovo svi. Neće tržište bez adjektiva, neće riječ kapitalizam, svi svoje zahvate u tržište brane pod geslom – a to je zgodan O'Sullivanov izraz – "civilizirana korekcija tržišne anarhije" (str. 38).

Pogledajmo korištenje nipošto nebitne riječi anarhija. Europeizam ne smatra tržište – doduše nesavršenim (kao sve ljudsko), ali zato najboljim – najpravednijim i najdemokratičnijim mehanizmom ljudskih interakcija. Njegovi branitelji ne prihvaćaju ni temeljne teze učenja Adama Smitha, ni misli ekonomista i zastupnika drugih društvenih znanosti koje se na njih nadovezuju. **Polazna paradigma europeizma je zrcalno obratna – tržište je primarno anarhija, a država je tu da bi tu anarhiju ispravljala.**

To što europeisti nisu svjesni da je u pretežnoj većini slučajeva zatajenje države (government failure) daleko veće i pogibelnije nego zatajenje tržišta (market failure), da država nije neutralan entitet koji maksimalizira dobrobit svojih građana, nego instrument koji promiče vrlo prizemne, privatne interese (raznih lobističkih skupina i političkih i činovničkih predstavnika države koji se ponašaju vrlo utilitarno

– zadovoljavajući svoje vlastite interese), da je državna regulacija oruđe utjecajnih interesnih skupina i dobro organiziranih (i stoga glasnih) skupina, a nikako promicatelj interesa anonimnoga i, zahvaljujući svojoj neorganiziranosti, gotovo bespomoćnoga građanina, žalostan je intelektualni defekt i pogibeljna karakterna mana tih ljudi.

Zbrojimo li to, europeizam je – u toj svojoj političko-ekonomičkoj dimenziji – utemeljen:

- na eksplicitnome odbacivanju liberalnoga poimanja funkcioniranja ekonomike (i društva općenito) i
- na vjeri u sposobnost države da bude "produktivan" element i u aktivnostima koje nadilaze njezinu minimalnu (klasičnu liberalnu) dimenziju.

Europeizam ne želi uzeti pouku iz tragične epizode komunizma i drugih, ne manje loših inačica središnje upravljanoga društva i ekonomike (razni prostorno i vremenski uvjetovani tipovi fašističkih ili autoritativnih režima) a u biti i neučenje proizlazi iz razvoja europske "civilizirano korigirane tržišne anarhije", odnosno interpretiranje njezinih posljedica kao izvanrednoga uspjeha.

Pogledajmo da taj europski socijalni model primaju u Njemačkoj i SDP i CDU, u Francuskoj ga čak smatraju (osim nešto malo liberala) sastavnim dijelom kulturno-civilizacijskoga identiteta. Skandinavija se gotovo natječe za autorstvo toga modela, kojega se, npr. i u Austriji, smatra poželjnim protupolom američkomu "divljem kapitalizmu". Dugo su se držali izvan te struje britanski konzervativci, ali nisam siguran hoće li tako biti i za vrijeme novoga, politički daleko korektnijega upravljanja konzervativne stranke, nego što je bilo upravljanje bivše. Pitanje je ne dolazi li u tome smislu do omekšanja i u "novoj" ODS (Građanska demokratska stranka u Češkoj, op. prev.).

2. Europeističko poimanje načina europskoga integriranja

U Europi već pola stoljeća traje prijepor između **branitelja liberalizacijskoga modela europske integracije**, utemeljena na uklanjanju svih uklonjivih, nepotrebnih, neproduktivnih barijera ljudskim aktivnostima koje se nalaze na granicama države pri primarno intergovernmentalnoj suradnji europskih zemalja (koje si u svome odlučivanju zadržavaju izrazitu većinu parametara svojih društvenih sustava), i **branitelja harmonizacijskoga ili homogenizacijskoga integracijskog modela**, utemeljena na sjedinjavanju i poravnavanju (niveliranju) uvjeta življenja stanovnika Europe organiziranome od EU-oblasti, u zajedničkoj supranacionalnoj formi, koja ima ambiciju pretežnom većinom sistemskih parametara određivati sama za čitavu integriranu Europu posredovanjem svojih supranacionalnih organa i institucija.

Prvi od ovih modela većinom je polazio od toga da će uklanjanje tih barijera (na granicama države) voditi k zahtijevanoj konkurenciji među državama i – posljedično – k liberalizaciji i unutar pojedinih zemalja. Nikako naredbom iz mudroga integracijskog središta, nego iz vlastitoga interesa pojedinih zemalja, da uvjeti koji se nude ne bi bili gori od uvjeta koje nude druge zemlje članice. Trebalo se raditi o spontanoj aktivnosti, a nikako o cjeloeuropskome jedinstvenom sustavu organiziranu odozgor. Drugi od ovih modela htio je od početka suprotno. U svojoj biti nije htio da pobijedi sustav koji je najbolji (najmanje reguliran), nego da bude sveopće prihvaćen onaj sustav koji je najviše reguliran (i to upravo od branitelja toga pogleda na svijet).

U uvodnoj fazi stvaranja europske integracije (otprilike do početka ere Jacquesa Delorsa polovinom osamdesetih godina) prevladavao je – nikako isključivo egzistirao – prvi model, premda je, npr., Jean Monnet od samoga početka htio nešto drugo. U suvremenoj fazi ipak je evidentno prevladao drugi model, a europeizam se s tim harmonizacijskim ili homogenizacijskim modelom potpuno identificira i njegovo je glavno oruđe. Njegova materijalizacija je europski ustav a i u današnje vrijeme – dakle nakon referendumu u Francuskoj i Nizozemskoj – svakodnevno "potajno" guranje Europe prema daljnjoj i daljnjoj harmonizaciji i homogenizaciji ljudi i uvjeta njihova ponašanja i bez bilo kakva europskoga ustava.

Integracijska problematika ima puno djelomičnih aspekata. Jedan od njih je pitanje **tko je ili što je temeljni identitet (ili kamen temeljac) europske integracije**, je li to čovjek ili država? Da ne bi bilo zabune, ne govorim o tome što je temeljni entitet europske civilizacije (to je sigurno čovjek), nego se pitam tko ili što je (ili treba biti) temeljnim entitetom organizacije zvane Europska unija. To su dvije, posve različite stvari.

Stvaranje supranacionalne forme, što je evidentan i neskrivani cilj europeizma i europeista, posve logički slabi državu a jača izravan odnos pojedinca prema EU. Slabljenje države smatram problemom. Europska unija nije država. Ona je puki "skup supranacionalnih oblasti", dok je država entitet koji je po svojoj biti više nego skup oblasti. Može ju se voljeti ili ne voljeti, može se za nju, na primjer, navijati ili ne navijati na olimpijadi u Torinu, može ju se braniti s puškom u ruci, može se (većinom) govoriti njezinim jezikom, može ju se poštovati i mrziti. Taj odnos prema skupu supranacionalnih oblasti (kojima je J. Delors htio pridati onu poslovičnu dušu) nije moguće imati.

S time je u svezi i svjesno, pa čak i namjerno jačanje uloge regija nasuprot državama, što vodi regionalizaciji Europe i, na veselje europeista, ubrzo življenju u nirvani postgovernmentalnoga društva (što je, konačno, htio već i V. I. Lenjin). Europeisti proglašavaju da je ideja nacionalne države već odavna mrtva. Stoga se – u biti beskrajno lakomisleno – odriču temeljnoga koncepta izvorne intergovernmentalne europske integracije – načela jednodušnosti – a brane prelazak na većinsko glasanje kao temeljni element odlučivanja u današnjoj EU.

Kao što sam već spomenuo, daljnji od važnih aspekata europeističkoga modela je **nastojanje da se uvede – s gledišta legislative i institucionalnoga okvira – nekonkurentni, i stoga harmonizirani sustav**, u kojemu si pojedini dijelovi Europe ne bi mogli konkurirati, jer bi u njima u biti prevladao jedan jedini sustav. Praktički sve – **porezne tarife, socijalna davanja, metode regulacije, razne vrste "standarda" (ekološki, higijenski, veterinarski, radni, sigurnosni, požarni, socijalni, itd.)** – bi bilo harmonizirano ili homogenizirano pod mudrim vodstvom upravitelja te "zajednice", a to su EU-birokracija i EU-političari.

Problem je u tome što je ta odozgor organizirana harmonizacija (ili prije nivelizacija) provediva jedino prema gore. Ekonomisti poznaju termin "downward rigidity". Prema dolje ne ide bilo što, jer duboko ukorijenjeni interesi (vested interests) onemogućuju gibanje tim smjerom. Trebali bismo znati da se radi – u svojim posljedicama – skroz naskroz o **sistemskim elementima koji povećavaju troškove a smanjuju konkurentnu sposobnost**. Netko (neke zemlje) već te visoke troškove i s njima povezanu nižu mjeru konkurentne sposobnosti ima (ili imaju), a harmonizacijska politika nije ništa drugo nego nastojanje tih zemalja da te svoje troškove i tu svoju sniženu mjeru konkurentne sposobnosti **izvezu u druge zemlje EU**, u zemlje koje su iz niza razloga na drugoj razini ekonomskoga razvoja, imaju druge prioritete, imaju druge navike i tradicije, imaju druge ambicije (kao uzgrednu opasku moram navesti da, ne uspije li Europskoj uniji kao cjelini te "troškove" – zadane EU-legislativom i EU-institucionalnim uređivanjem – izvesti izvan EU, trebat će prijeći na novu vrstu europskoga protekcionizma i još pojačati diskriminaciju manje dozrelih zemalja – o tome više u mome nedavnome indijskom predavanju "Zapad i svijet u razvoju" (Newsletter CEP-a, br.1, 2006)

Europeizam je posve jednoznačno izrazita supranacionalna tendencija i nemilosrdno nastupa protiv intergovernmentalnoga principa, što je doduše općepoznato, ali u svoj golotinji europeisti su nam taj svoj stav predstavili tek svojom nesposobnošću bez presedana za predmetnu polemiku u trenutcima spora oko europskoga ustava (npr. gospoda Borell, Jo Leinen, Zaorálek) u proljetnim mjesecima godine 2005. Time su se ti ljudi posve nepovratno demaskirali, što je zapravo dobro.

3. Europeističko poimanje slobode, demokracije i društva

Europeisti se obilježuju i razmjerno jasnim stavovima u sporovima oko parlamentarne demokracije ili građanskoga društva (projekta konceptijski različita od "društva slobodnih građana" – vidi: moja knjiga "Građanin i obrana njegove države", CEP, Prag, 2002.) i u sporovima oko demokracije ili postdemokracije (vidi zbornik CEP-a "Postdemokracija – prijetnja ili nada", br.44/2006.). Europeisti su konzistentni i u sporovima o održavanju dosljedno demokratskih procesa ili o preferiranju pragmatičke efektivnosti odlučivanja (putem ojednodušivanja – katkad nepomično polaganih i skupih – demokratskih procedura odlučivanja), u sporovima oko pojedinca i kolektiviteta (i oko individualnih i skupnih prava), u sporovima oko klasične demokracije ili oko izjednačenja socijalnih partnera (razne varijante sindikalizma ili korporativizma – vidi moj tekst "Smjera li Češka republika prema korporativizmu?" u već citiranoj knjizi "Građanin i obrana njegove države", str. 68-74). Isto tako je posve jasno na kojoj strani stoje europeisti u sporovima oko značenja raznih postdemokratskih "izama" kao što su multikulturalizam, feminizam, ekologizam, homoseksualizam, NGO-izam, misionarski moralizam, itd. Europeizam je definiran odnosom politike i građana i između politike (na razini EU) i građana stvara pogibeljnu prazninu.

U biti može se reći da europeisti u svome odlučivanju na nadnacionalnoj razini hoće isključiti politiku (i stoga hoće stvoriti nepolitičko društvo) i hoće naproblematičnost, lakoću i nemogućnost kontrole odlučivanja. Otuda njihova besramna obrana postdemokracije i blagonaklono smješkanje nad zastarjelim i nemodernim braniteljima stare dobre demokracije i stare dobre "političke" politike. Budući da su (i to rado!) daleko od građana i svojim "dalekozorom za makropogled" (što je moja figura iz šezdesetih o centralnim planerima) njih ne vide a izravno ih ne mogu dosegnuti, trebaju razne kolektivitete, skupine, grupe, s kojima mogu raspravljati u velikome (bilo da ih slijepo slijede, bilo da ih tlače i kompliciraju im život). zato im se toliko sviđaju korporativistički koncepti socijalnoga partnerstva, zato hoće big business i big trade unions, zato hoće Galbraithov model ravnoteže sila (na makrorazini, nikako tržište koje funkcionira na mikrorazini). Budući da ne žele biti pod strogom kontrolom građana, bacaju se na pregovore s raznim NGO-ima, koji im – ili se barem u to nadaju – daju inače nedostajući legitimitet i "glas naroda", pa makar to bio i vrlo poseban narod.

Europeizam je, ali, i apriorno podlijeganje svemu novomu, tobože naprednomu, nenatražnomu, netradicionalnomu, nekonzervativnomu. Stoga se tako rado miri s feminizmom, s homoseksualizmom, s multikulturalizmom i s drugim sličnim stavovima, koji razaraju vjekovne europske kulturno-civilizacijske temelje. Europeisti dobro, makar i kratkovidno, znaju da im to sve – neizravno i bez promišljanja posljedica – pripomaže ostvariti njihove ciljeve. Dugoročne posljedice previše ih ne zanimaju.

Europeizam je u svojoj biti neoliberalan pogled, rabimo li riječ liberalan u njegovu izvornome europskom (dakle nikako američkome) smislu.

4. Europeističko shvaćanje vanjske politike i međunarodnih odnosa

Europeisti ne vole mnogo "domaću politiku" (koja je pod daleko strožom demokratskom kontrolom), i stoga propagiraju – za demokraciju izgubljeno – odlučivanje na nadnacionalnoj razini. Sviđa im se veliko, široko geopolitičko umovanje. I stoga također osnivaju jednu međunarodnu i nadnacionalnu organizaciju za drugom. O tome, da se ljudi toga tipa otimaju za poziciju (većinom dobro honoriranu) u tim organizacijama, vrlo je uvjerljivo pred već skoro šezdeset godina pisao F. v. Hayek u svome slavnom tekstu "Intelektualci i socijalizam" (The University of Chicago Law Review, 1949.). To naprezanje da se politiku i političare izuzme iz demokratske "accountability" je jedan od primarnih ciljeva europeista. Nisu u tome sami, ali sam uvjeren da još nikad u povijesti ljudi s nazorima toga tipa nisu postigli takav uspjeh kao stvaranjem EU.

Zato je lozinka europeizma "manje nacionalne države, više internacionalizma", zato je nacionalna država svrhovito povezana s nacionalizmom, zato se propagira multikulturalizam i s njime povezan deasimilacijski princip, zato se nastoji na denacionalizaciji građanstva, zato se osnivaju i podupiru općeeuropske političke stranke (koje vode k novim lojalitetima, za što se u nas izričito zauzima poimence C. Svoboda), zato se pretpostavlja rađanje europskoga identiteta i europskoga naroda, zato se uzda u stvaranje nekakva "brotherhood of Europe". Zato europeisti proglašuju apstraktni univerzalizam pravâ, zato se nastoji na homogeniziranome, "decoffeinated" svijetu (bez okusa, mirisa, zadaha), zato se stvara dojam da se i u Europi upravo sada radi o nekakvu "novosjedinjenju" (po uzoru na njemački Wiedervereinigung, koji je ipak imao na početku devedesetih svoje opravdanje isključivo u toj jedinoj, prije pola stoljeća nasilno podijeljenoj zemlji), zato natučaju da postoji nešto kao "collective psyche of Europe".

Slažem se s Vitom Houškom da "Europa nije bila u svojoj prošlosti toliko političkim entitetom, koliko prije referentnim okvirom duhovne i kulturne dimenzije" (Revue politika, prilog Proglas, 8/2005.), i stoga držim te europske ambicije (i argumente) pukim kazalištem sjena, koje prikriva – iza uzvišenih riječi – vrlo prizeman interes. **Taj je interes riješiti se države kao nezamjenjiva jamca demokracije, kao temeljne političke jedinice demokratskoga uređenja (za razliku od carstva, imperije, unije, saveza ovakvih ili onakvih republika), kao jedine smislene organizacijske arene političkoga sučeljavanja**, kao najveće moguće, ali istodobno i najmanje razumne baze političke reprezentacije i reprezentativnosti. **Europeizam je pokušaj brave-new-world huxleyevskoga karaktera, u kojemu će, doduše, biti "rosy hours", ali nikako sloboda i demokracija.**

O'Sullivan nadalje naznačuje da – za razliku od intergovernmentalizma – europeistički supranacionalizam svojom pukom egzistencijom "ima sklonost proizvoditi rivalitet, pa i kad to ne bi bila ničija namjera" (str. 40) i da supranacionalizam rivalitet prema SAD, drukčije rečeno antiamerikanizam,

omogućuje i, na koncu konca, k njemu vodi. Umjesto k atlanticizmu ili k transatlantičkomu savezništvu, vodi k tendencijama suprotnoga tipa. Blokovsko (kontinentalno) razmišljanje vodi i k prihvaćanju drugoga lažna razmišljanja kao što je konflikt Zapada s islamom, koji bi trebao biti predlikom sukoba civilizacija koji se nezaustavljivo približuje. Na sve to navodi supranacionalizam samom svojom biti. Egzistencija moćnih Sjedinjenih Američkih Država nije razlog europske unifikacije.

5. Općefilozofska (ili svjetonazorska) pozicija europeizma

U općenito svjetonazorskom pogledu (Weltanschauung) europeizam zastupa nikako evolucijski, nego konstruktivistički nazor. Misesov i Hayekov glasoviti dictum da svijet jest (a biti mora) posljedicom "human action", a nikako "human design", prava je suprotnost europeističkim stavovima. Europeisti čovjeku i njegovu spontanomu, nereguliranomu i nekontroliranomu aktivitetu ne vjeruju. Vjeruju odabranima (ali neizabranima), vjeruju sami sebi ili onima koje su sami odabrali. Vjeruju u vertikalno hijerarhizirano ljudsko društvo (u huxleyevske alfeplusove i epsilone koji im služe). Hoće upravljati, planirati, regulirati, administrirati one druge, jer jedni (oni sami) znaju, a drugi ne znaju. Pouzdavati se u spontanost ljudskoga ponašanja i u učinke koji proizlaze iz te spontanosti ne žele, jer misle da je racionalistički human design uvijek bolji nego neplanirani učinak ni od koga konstruirane i neupravljanje interakcije slobodnih građana. I kad smo nakon pada komunizma mislili da je to sve već stvar prošlosti, nije tako. To je iznova oko nas. Europeizam je novi utopizam, i to, dodajem, naivni romantički utopizam.

Tko su tvorci i nositelji europeizma?

Europeizam je proizvod elita. Proizvod ljudi koji ne žele ići – od osam do pet i pet puta tjedno – na radno mjesto i obavljati normalan posao. Proizvod je ljudi koji hoće upravljati, vladati, provoditi skrbništvo, pokroviteljstvo nad drugima. To su političari i s njima povezani činovnici na jednoj strani, i s političarima udruženi public intellectuals (intelektualci koji se kreću u javnome prostoru i u medijima) na drugoj strani. To je nemala skupina ljudi u javnoj sferi, koja je ona poslovična mrtva vaga (deadweight), koja "samo" pragmatički maksimalizira učinke koji iz toga položaja proizlaze i koja:

- hoće sebi osigurati dugovječnost svoga povlaštenog položaja i svoje pogodnosti;
- se hoće izolirati od dosega birača, javnoga mnijenja i standardnih demokratskih mehanizama;
- se hoće kompliciranošću i nepreglednošću procedura odlučivanja komunitarnoga prava i udaljenošću od građanina-pojedinca odijeliti od bilo kakvih posljedica svoga odlučivanja i od tereta (u najširem smislu riječi) koji iz toga za građane pojedinih zemalja članica proizlaze.

Među europeiste spadaju i političari koji su, zahvaljujući nadnacionalnim strukturama, odvojeni od svojih birača i koji se svojim biračima izgovaraju na nadnacionalne obzire i na nemogućnost da obmanu svoje briselske kolege. Uvijek me na europskim raspravama iznenađuje ona posebna familijarnost njihovih sudionika koja potječe otuda što se mnogi od njih znaju već vrlo dugo (u tome deset novih zemalja predstavljaju promjenu, ali i njihovi se predstavnici ondje većinom brzo udomaćuju), da imaju slične interese i da se uzajamno trebaju. Ona kunderovska "nepodnošljiva lakoća postojanja", određena boravkom u peterozvezdičnim hotelima, letovi u udobnim specijalnim zrakoplovima, rasprave u prekrasnim dvorcima (i to sve ne samo za jednoga predsjednika ili premijera, nego za njihove mnogoljudne stožere), stvara euroelitama njihov vlastiti svijet, posve različit od svijeta onih od kojih mandat nisu dobili, ali u ime kojih tako često i tako rado govore.

Ali među njih spadaju i činovnički vrhovi (a zahvaljujući rigidnim zakonima birokracije i birokratizma često i oni niži), koji imaju nad političarima neizmjernu moć. Pripremaju za njih pisane materijale koje političar pročitati tek u zrakoplovu ili tijekom rasprave, materijale kojih je toliko da se u rad tih činovnika – htio-ne htio – političar mora pouzdati. Pretežna većina prijedloga i odluka namijenjena je raspravama zamjenika ministara, direktorima odjelâ ministarstava, eksperata ili savjetnika i veleposlanika izvan domašaja bilo kojega višega, širega političkog odlučivanja, poduprta mandatom. To sve je, osim toga, neizmjerno pojačano divovskim opsegom EU-agendâ, gdje o detalju (a u tome većinom bude skriven problem) uopće ne može biti govora.

Među njih spadaju i intelektualni fellow travellers, za koje je ovaj svijet gotovo stvoren. Dobivaju ondje tako veliku moć formirati svijet, kakvu na domaćoj sceni ne bi nikad dobili. Ponešto sam o tome lanjske godine napisao u tekstu "Intelektualci i socijalizam"(Newsletter CEP-a, rujna, 2005.).

Iz tih triju skupina ljudi nastaje vrlo snažna interesna koalicija, koja u rascjepkanoj, teritorijalno prostranoj Europi, koja se po interesima razlikuje, nema nikakvu odgovarajuću protutežu. Postoji šutljiva većina, koja doduše misli da je to ovako loše, ali se ne umije organizirati i ima – za razliku od europeista – normalan posao, koji mora i hoće obavljati (i stoga nema vremena). Ona je u defenzivi. Europeistima je, osim toga, uspjelo – kao toliko puta u povijesti – predstaviti sebe same kao napredak, a sve ostale kao nazadnjaštvo, što je izvanredno uspješan trik. Posljedica je standardna shema: većina koja je grlata, neizmjereno motivirana, nikad eksplicitno organizirana ali koja se zajedno sastaje i razgovara, nasuprot većini koja je posve raspršena, koja ima druge interese i druge brige i koja ne sluti o čemu se uopće radi. K tomu misli da je cijelo EUovanje nekakav mali dodatak normalnomu tijeku stvari. Nažalost, tomu nije tako. To je revolucionarni obrat normalnoga tijeka stvari.

Zaključak

Rekao sam, **riječ je o revolucionarnome obratu normalnoga tijeka stvari**. Mislim to ozbiljno.

Znam i to da postoji slaba i jaka verzija europeizma i da ne brane svi pristaše europeizma njegovu jaču verziju. Ne znaju pak, da ju svojim stavovima omogućuju, otvaraju joj put, pripravljaju ju.

Znam također da europeizam nije nikakav bolji, treći put koji obećaje nepoznatu budućnost – vidi moj nastup u Vancouveru na konferenciji Montpelerinskoga društva ("The Third Way and Its Fatal Conceits", objavljen u knjizi "On the Road to Democracy", National Center for Policy Analysis, Dallas, 2005., str. 175-178) – jer puta su samo dva. A on je taj drugi.

Znam i to da postoji vrlo pogibeljan ratchet effect (efekt reze na bravi), kad se ide samo dalje i dalje, a natrag se ne može (konačno, Romano Prodi je uvijek govorio o tome da biciklist mora stalno gaziti, inače će pasti).

Znam također koliko je moćna sinergija nazora i interesa koji ciljaju u istome smjeru, makar se u pojedinostima i razlikovali.

Václav Klaus, Mladá fronta dnes, 8.4.2006.

www.klaus.cz

*S češkoga preveo 10.2007.: Vlatko Bilić.
Lektura i korektura izvršene.*